

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek door middel van
proefsleuven aan de Werfstraat te Breda
(N.-Br.)**

P.J.A. Stokkel

ARC-Rapporten 2008-66

Geldermalsen
19 juni 2008
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van
proefsleuven aan de Werfstraat te Breda (N.-Br.)

ARC-Rapporten 2008-66
ARC-Projectcode 2008/073

Opdrachtgever
Fam. de Bont
Bevoegd gezag
gemeente Breda, drs. J.P.C.A. Hendriks
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer proefsleuvenonderzoek
27304

Tekst
P.J.A. Stokkel, M. Daleman, J. Schoneveld, J.R. Veldhuis &
A.J. Wullink
Afbeeldingen
P.J.A. Stokkel
Redactie
N. van Malssen

Omslagafbeelding
Overzicht van werkput 1, vlak 1. Foto: Peter Stokkel.

Status
definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 19 juni 2008

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

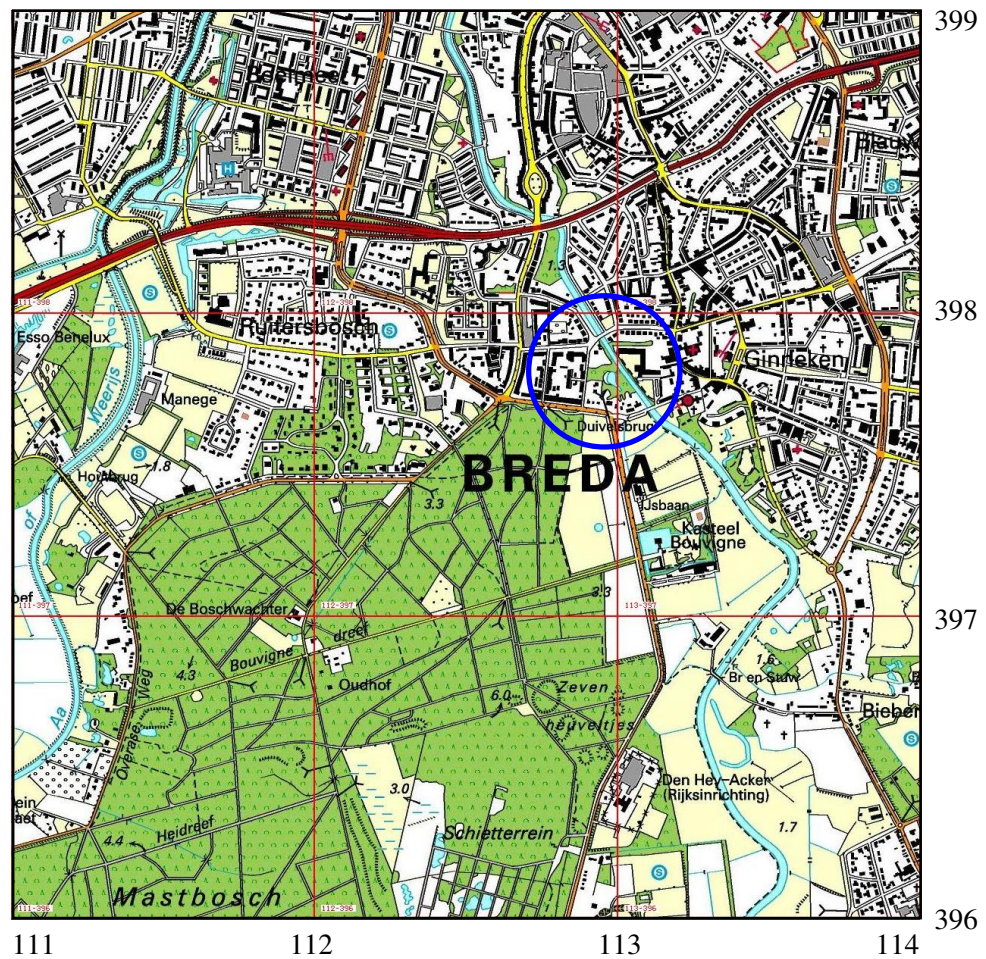
P.J.A. Stokkel

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

De heer en mevrouw de Bont hebben aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven op een locatie bij Werfstraat 10 in Breda. De onderzoekslocatie wordt ontwikkeld voor nieuwbouw. Bij de herinrichting van de onderzoekslocatie zal de ondergrond worden geroerd in verband met het aanleggen van kabels en leidingen en het bouwrijp maken van de kavel. Gezien het gegeven dat het terrein in een gebied van hoge archeologische verwachting ligt, is het van belang deze archeologische verwachting nader te toetsen en eventueel aan te treffen archeologische sporen en vondsten in kaart te brengen. Het veldwerk is uitgevoerd van 5 tot en met 7 maart 2007 door ARC bv. Gedurende de hele periode had drs. P.J.A. Stokkel de dagelijkse leiding en lag de veldtechniek in handen van ing. M.C. Botermans en drs. J.J. van Ams. Op 7 maart 2007 heeft mevr. L. Bekkers M.C. Botermans vervangen. Op 5 en 6 maart hebben respectievelijk drs. F.J.C. Peters en H. de Kievith, beide van Bureau Cultureel Erfgoed, de opgraving bezocht. Op 6 maart heeft fysisch geograaf drs. A.J. Wullink van ARC bv de profielen beschreven. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) van het ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap, versie 3.1.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie is gesitueerd in een particuliere tuin ten zuiden van het huis aan de Werfstraat 10 te Breda. Aan de westzijde wordt de onderzoekslocatie begrensd door de Werfstraat, aan de oostzijde door de Mark. Ten zuiden ligt een perceel met kadastraal nummer 2033. Het terrein ligt ten zuiden van de huidige stadskern. Het totale oppervlak van het plangebied bedraagt circa 2.300 m², waarvan circa 225 m² wordt bebouwd.

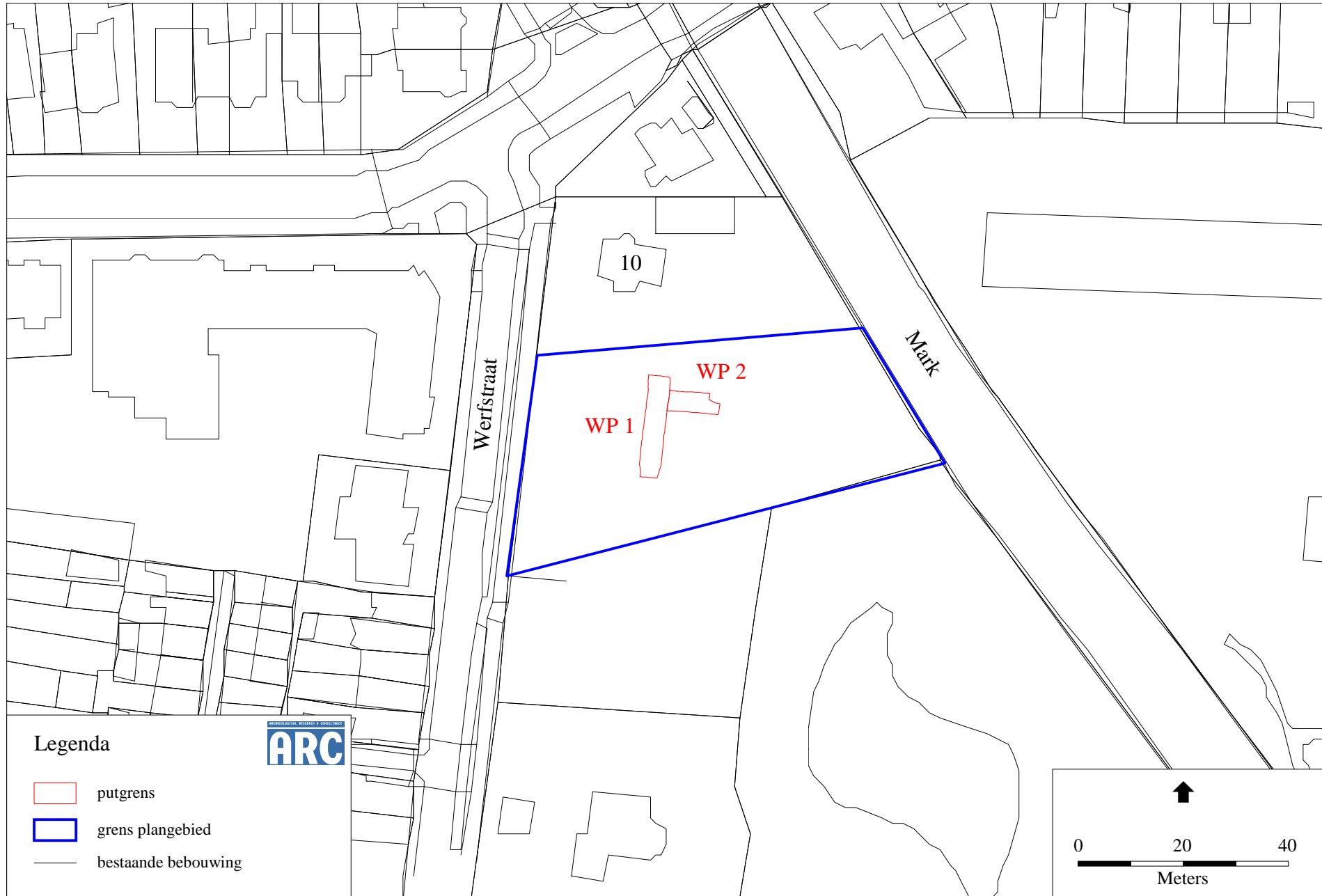

Legenda

Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (omcirkeld), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

Afbeelding 2 Breda Werfstraat 10, ligging van de proefsleuven. Kaart: P.J.A. Stokkel

1.3 Objectgegevens

Provincie	Noord Brabant
Gemeente	Breda
Plaats	Breda
Toponiem	Werfstraat 10
Kaartblad	50 B
Opgravingscode	BR-184-08
Coördinaten	NO: 112.959/397.886 NW: 112.916/397.886 ZW: 112.908/397.813 ZO: 112.989/397.836
Periode	Vroege Prehistorie – Nieuwe Tijd
Type object	Nederzetting, akkers, sporen van de linies, kleine hoeve van Bouvigne, voorde
Type bodem	Haarpodzol
Geomorfologie	Dekzandrug

1.4 Doel van het onderzoek

Volgens het Programma van Eisen dat is opgesteld door drs. F.J.C. Peters (Bureau Cultureel Erfgoed) heeft het inventariserende veldonderzoek door middel van proefsleuven tot doel op een snelle, maar betrouwbare wijze inzicht te verschaffen omtrent de aanwezigheid van archeologische relictten in het plangebied. Daarbij dient voldoende inzicht te worden gegeven in de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de mogelijk aanwezige bewoningssporen op de betreffende locatie (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering) teneinde tot een waardestelling te kunnen komen. Belangrijk is dat op basis van het inventariserende veldonderzoek een beslissing kan worden genomen of verder onderzoek in het gebied noodzakelijk en verantwoord is. In het Programma van Eisen zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 *Zijn er sporen uit de late prehistorie of Romeinse Tijd aanwezig?*
- 2 *Hoe is het gebied gebruikt vanaf de Middeleeuwen? Is er sprake van Middeleeuwse bewoning?*
- 3 *Is de kleine hoeve van Bouvigne in het plangebied aanwezig?*
- 4 *Zijn er sporen van de 17e eeuwse linie aanwezig?*
- 5 *Ligt de voorde (die ten noorden van het plangebied wordt verwacht) nog in het plangebied?*
- 6 *Zijn er nog andere (bewonings)sporen?*
- 7 *Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid en kwaliteit van de aangetroffen sporen?*
- 8 *Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?*

Naast deze gebiedspecifieke onderzoeksvragen is rekening gehouden met de algemene onderzoeksthema's en vraagstellingen die vanuit het totale archeologisch onderzoek in Breda-West zijn vertaald. Deze staan beschreven in het PvE.

1.5 Onderzoeksgeschiedenis

Op de onderzoekslocatie is geen vooronderzoek gedaan. Wel is voor het schrijven van het PvE een bureaustudie verricht door het Bureau Cultureel Erfgoed. Op basis van oude kaarten kunnen een aantal aannames worden gemaakt. Het is mogelijk dat de akkers behorende bij de kleine hoeve van Bouvigne op de onderzoekslocatie aanwezig kunnen zijn. Onder deze akkers kunnen sporen uit de prehistorie tot en met de Middeleeuwen goed bewaard zijn gebleven (Leenders 2006). Op de lager gelegen delen van Breda (waaronder het beekdal van de Mark) worden geen bewoningssporen verwacht uit de prehistorie en de Romeinse Tijd. *Off-site* activiteiten kunnen hier echter wel worden verwacht. Ten noorden van de onderzoekslocatie is een voorde aanwezig (Leenders 2006). Archeologische resten die hiermee te maken hebben kunnen op de onderzoekslocatie worden aangetroffen. Door oude kaarten te georefereren is het mogelijk om niet meer bestaande bebouwing op de huidige topografie te plotten. Zo is het aannemelijk dat op de onderzoekslocatie de kleine hoeve van Bouvigne aanwezig was. Tevens kunnen restanten van de buitenwal uit 1624/1625 op de onderzoekslocatie aanwezig zijn. Georefereren is niet altijd even nauwkeurig, omdat de afstanden en verhoudingen op oude kaarten niet altijd kloppen.

1.6 Werkwijze

De onderzoekslocatie is door middel van twee proefsleuven onderzocht. Beide proefsleuven lagen in het te verstoren areaal. Proefsleuf 1 had een breedte van vier meter en een lengte van 20 meter. Deze sleuf lag parallel aan de Werfstraat. Werkput 2 lag haaks op werkput 1 en had een breedte van 4 meter en een lengte van 10 meter. Omdat er geen archeologische sporen zijn aangetroffen is in overleg met het bevoegd gezag besloten de putten niet uit te breiden.

Bij de aanleg van de werkputten is de bovengrond laagsgewijs afgegraven tot een leesbaar archeologisch vlak kon worden aangelegd. Op de onderzoekslocatie aan de Werfstraat is dit gedaan in de uitspoelingshorizont (E-horizont) die meestal direct onder een opgebracht pakket aanwezig was. In overleg met het bevoegd gezag is besloten ook een tweede vlak aan te leggen in de C-horizont om er zeker van te zijn geen archeologische sporen te missen. De vlakken zijn aangelegd door een minikraan met een gladde bak, omdat een grote kraan het onderzoeksgebied niet op kon. De vlakken zijn getekend, gefotografeerd en gewaterpast. Hoogtematen zijn iedere twee meter op het vlak genomen en iedere 5 meter op het maaiveld. Het vlak en de stort zijn afgezocht met een metaaldetector.

Op de vlaktekeningen zijn alle sporen, verstoringen en bodemverkleuringen aangegeven (schaal 1:50). Het vlak is analoog getekend aan de hand van een meetlint dat in het midden van de proefsleuf was gespannen. De hoekpunten van de werkputten zijn naderhand digitaal in het RD-coördinatensysteem ingemeten door ingenieursbedrijf BCC met behulp van een GPS. Alle aanwezige sporen zijn gecoupeerd, gefotografeerd, getekend (schaal 1:20) en afgewerkt. De kleur van de vullingen zijn bepaald aan de hand van de *Munsell Soil Chart* en de lithologie van de vullingen is beschreven. Vondsten die gedaan zijn bij het aanleggen van de vlakken zijn verzameld in vakken van 4 bij 5 m. Vondsten die gekoppeld konden

worden aan sporen en ophogingslagen zijn hier vanzelfsprekend aan gekoppeld. Tijdens het veldwerk zijn geen monsters genomen. Hoewel er geen archeologische sporen zijn aangetroffen, zijn toch twee lengteprofielen volledig gedocumenteerd. Deze zijn beschreven door fysisch geograaf drs. A.J. Wullink (ARC bv). Deze profielen zijn niet in dit rapport opgenomen vanwege de geringe informatiewaarde.

2 Resultaten

2.1 Fysische geografie

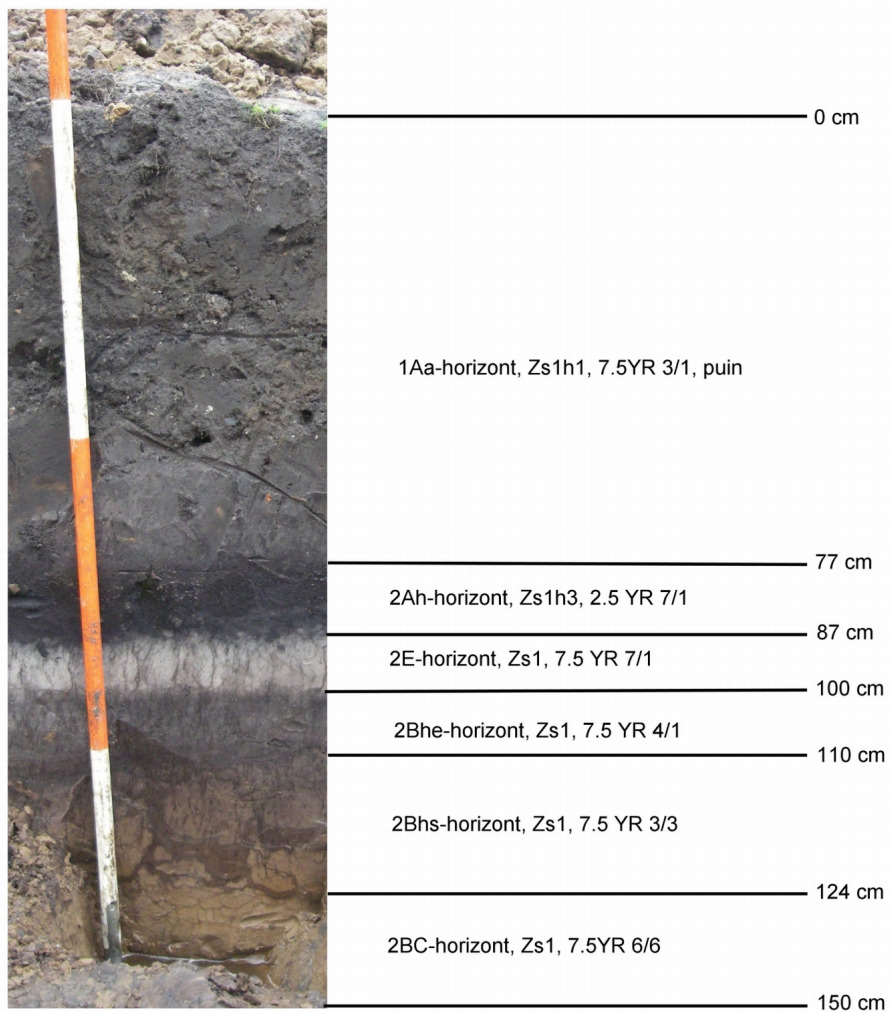
A.J. Wullink

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is op donderdagmiddag 6 maart het bodemprofiel bestudeerd door fysisch-geograaf drs. A.J. Wullink. Het oorspronkelijke bodemprofiel is bij de bouw van het huis/aanleg van de tuin grotendeels afgetopt. Alleen aan de westzijde van de de noord-zuid geörienteerde proefsleuf is het oorspronkelijke bodemprofiel bewaard gebleven. Het beschreven bodemprofiel is weergegeven in afbeelding 3. Onder een bijna 80 cm dik ophogingspakket werd een klassiek voorbeeld van een haarpodzol-profiel aangetroffen, bestaande uit een sterk humeuze Ah-horizont (oorspronkelijke bos/heidebodem), een uitspoelingshorizont (E-horizont) en een inspoelingshorizont (Bhe-horizont), die naar onderen toe over gaat in een inspoelingshorizont met de voor haarpozolen kenmerkende haarstructuur (Bhs-, BC-horizont). Binnen de BC-horizont werd het grondwater aangetroffen op circa 140 cm –mv. Het oorspronkelijke moedermateriaal (C-horizont) is hier niet waargenomen. Elders in de putten lag de C-horizont echter direct onder de bouwvoor/het ophogingspakket. Met name aan de oostzijde van de de oost-west georiënteerde put ligt de C-horizont al op 40 cm –mv. Dit betekent dat het oorspronkelijke dekzandprofiel behoorlijk is afgetopt, waarschijnlijk meer dan 70 cm. De westwand van proefsleuf 1 vormde dus oorspronkelijk een laagte in het dekzandlandschap. Verder kan worden geconcludeerd dat de bodem is gevormd in een tijd dat het grondwater aanzienlijk lager stond. Haarpozolen worden namelijk gevormd in zandgronden met zeer lage grondwaterspiegels. In het westelijke profiel staat de grondwaterspiegel echter op zo'n 140 cm –mv, ter hoogte van de BC-horizont.

2.2 Sporen en structuren

P.J.A. Stokkel

Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische sporen aangetroffen ouder dan de 20e eeuw. Op de onderzoekslocatie is de top van de bodem afgegraven, waarna circa 70 cm recent bouwpuin met zand is teruggestort. Zowel voor als nadat de grond werd teruggestort zijn er sleuven gegraven door een kraan met een getande bak. Ook zijn er aanwijzingen dat een tractor of een dumper heeft rondgereden nadat de oude bouwvoor was weggenomen en voordat de ophoging had plaatsgevonden (afb. 4). Op vlak twee zijn geen nieuwe antropogene sporen aangetroffen (afb. 5). Op dit vlak werd wel een groot aantal lichtgrijze wortelgangen aangetroffen. Een aantal van deze natuurlijke verstoringen zijn gecoupeerd om de aard van deze sporen te verifiëren. Omdat op beide vlakken geen aanwijzingen voor antropogeen

Afbeelding 3 De aangetroffen haarpodzol. Foto: J.J. van Ams, profiel: A.J. Wullink

vondst	wp	vl	sp	vul	vak	N	gewicht (gr.)	metaal	context	omschrijving
1	1	1	2	1	0	1	6,5	ijzer	recent	slak
4	1	1	8	1	0	1	1	ijzer	kuil (recent)	slak
4	1	1	8	1	0	1	0,5	ijzer	kuil (recent)	onbekend
7	1	1	11	1	0	1	1,9	koper	kuil (recent)	munt 1 cent
9	1	0a	17	0	1	8	163,6	ijzer	aanleg vlak	spijkers, plaatwerk (recent)
10	1	0a	0	0	2	5	209,8	ijzer	aanleg vlak	spijker, onbekend (recent)
11	1	0a	0	0	3	1	61,1	ijzer	aanleg vlak	slak (recent)
11	1	0a	0	0	3	2	134,3	ijzer	aanleg vlak	plaatwerk, spijker
13	1	1	23	1	0	1	5,2	ijzer	kuil (recent)	spijker (recent)
21	2	1	14	1	0	1	1,4	ijzer	paalgat (recent)	fragment spijker (recent)
22	1	1	5	1	0	1	175	ijzer	kuil (recent)	onbekend

Tabel 1 Overzicht van de aangetroffen metaalvondsten.

landgebruik zijn aangetroffen, moet geconcludeerd worden dat op de onderzoekslocatie geen archeologische resten aanwezig waren en zijn.

2.3 Vondsten

2.3.1 Metaal

M. Daleman

Tijdens het onderzoek aan de Werfstraat in Breda zijn 23 metalen objecten geborgen (tabel 1). De meeste voorwerpen zijn gefragmenteerd. Deze fragmentatie is voornamelijk het resultaat van corrosie. Het materiaal omvat met name ijzeren voorwerpen die zijn aangetroffen tijdens de aanleg van het vlak of in recente sporen. Het gaat met name om recent plaatwerk, spijkers en ondefinieerbare objecten. Een deel van een spijker (vnr. 21) is afkomstig uit een paalgat. In dit paalgat is tevens recent bouwmateriaal aangetroffen. Uit een kuil die gedateerd is in de Nieuwe Tijd is een koperen muntje (1 cent) uit de regeerperiode van Wilhelmina aangetroffen. Het slakmateriaal is aangetroffen bij de aanleg van het vlak en is tevens afkomstig uit de Nieuwe Tijd of recent. Uit het metaalonderzoek is gebleken dat alle voorwerpen een recente context hebben.

vondst	wp	vl	vak	sp	kleur	aantal	omschrijving	periode	datering	opm
1	1	1	0	2	helder	1	fragment apothekersflesje	nt	XX	
4	1	1	0	8	helder	1	–	nt	–	
4	1	1	0	8	bruin	1	–	nt	–	
6	1	1	0	11	helder	3	–	nt	–	
7	1	1	0	17	lichtgroen	1	bodem van flesje	nt	–	
11	1	0a	3	0	lichtgroen	1	bodem van flesje	nt	–	
11	1	0a	3	0	helder	1	bodem van flesje	nt	XX	inhoudsmerk: 200 cc met werkje
12	1	0a	4	0	groen	7	vensterglas	nt	XX	
13	1	1	0	23	helder	1	vensterglas	nt	–	
14	2	0a	1	0	helder	1	flessenglas	nt	–	
18	1	1	0	37	groen	1	flessenglas	nt	XIX, XX	

Tabel 2 Overzicht van het aangetroffen glas.

2.3.2 Aardewerk, glas en bouwmaterialen

J. Schoneveld

Onder het vondstmateriaal bevindt zich een hoeveelheid aardewerk, glas en bouw-materiaal. Het betreft 38 scherven aardewerk, tezamen 1.161,6 gram, 19 glasscherven, samen 273,6 gram en 33 stukken bouw materiaal, samen 1.827,5 gram. Het gehele vondstcomplex is te dateren in de 19de en 20ste eeuw. Het betreft voornamelijk sloopafval. Het aardewerk bevat naast roodbakkende keramiek ook enkele scherven steengoed. Deze zijn afkomstig uit het Duitse Rijnland, met name uit het Westerwald. Daarnaast is er een component Engelse industriële keramiek. Daaronder valt onder andere een scherf van imitatie Imari porselein. Oorspronkelijk wordt dit goed ingevoerd uit de Japanse havenstad Imari. Het heeft een rijke versiering in goud, rood en blauw. Vanaf de 19de eeuw wordt het veelvuldig nagebootst door Europese keramisten. Het aangetroffen scherfje is beschilderd met een florale voorstelling in rood en blauw. Mogelijk is het afkomstig van een theeservies. De aangetroffen glasscherven zijn afkomstig van flessen en van vensterglas. Het is opmerkelijk dat gebruiksglas geheel afwezig is. Het bouw materiaal bestaat overwegend uit brokken baksteen en fragmenten van vloer- en wandtegels. Deze zijn alle onversierd en laten een vroegere datering dan de 19de eeuw niet toe.

2.3.3 Vuur- en natuursteen

J.R. Veldhuis

In totaal zijn bij het proefsleuvenonderzoek twee vuurstenen met een gezamenlijk gewicht van 33,6 gram en twee natuurstenen met een gezamenlijk gewicht van 45,4 gram gevonden. De twee vuurstenen vertonen beide geen sporen van bewerking of gebruik. Evenmin zijn deze stukken verbrand. De twee natuurstenen zijn beide gedetermineerd als stukken leisteen. Het stuk met vondstnummer 7 weegt 19,3 gram, het stuk met vondstnummer 9 weegt 26,3 gram. Beide stukken zijn gebroken en vallen in de grootteklasse grind (17–65mm). Sporen van gebruik of modificatie kunnen niet worden aangetroffen. Door de mate van fragmentatie kan

niet bepaald worden of het gaat om natuurlijke stukken, of dat het fragmenten van leistenen dakpannen betreft.

3 Conclusies en aanbevelingen

Aan de hand van de resultaten van het veldwerk kunnen de onderzoeksvragen, zoals gesteld in het PvE, worden beantwoord:

- 1 *Zijn er sporen uit de late prehistorie of Romeinse Tijd aanwezig?*
Op de onderzoekslocatie zijn geen archeologische sporen aangetroffen.
- 2 *Hoe is het gebied gebruikt vanaf de Middeleeuwen? Is er sprake van Middeleeuwse bewoning?*
De onderzoekslocatie heeft waarschijnlijk braak gelegen. Gezien de grote hoeveelheid wortelgangen heeft er wellicht een bos gestaan. Er is geen sprake van middeleeuwse bewoning.
- 3 *Is de kleine hoeve van Bouvigne in het plangebied aanwezig?*
Er zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van de kleine hoeve van Bouvigne aangetroffen.
- 4 *Zijn er sporen van de 17e eeuwse linie aanwezig?*
Er zijn geen sporen van de 17e eeuwse linie aangetroffen.
- 5 *Ligt de voorde (die ten noorden van het plangebied wordt verwacht) nog in het plangebied?*
De voorde is niet aangetroffen.
- 6 *Zijn er nog andere (bewonings)sporen?*
Nee, op de onderzoekslocatie zijn geen archeologische sporen aangetroffen.
- 7 *Wat is de aard, omvang (begrenzing vaststellen), datering, context, gaafheid en kwaliteit van de aangetroffen sporen?*
Er is geen vindplaats aangetroffen. De enige menselijke activiteit op de onderzoekslocatie dateert uit de 20e eeuw.
- 8 *Wat is de waarde van de aangetroffen sporen?*
De sporen zijn niet behoudenswaardig.

Omdat op de onderzoekslocatie geen archeologische sporen zijn aangetroffen en er geen aanwijzingen zijn dat deze in de nabijheid van de sleuven wel aanwezig zijn kan de onderzoekslocatie worden vrijgegeven.

4 Samenvatting

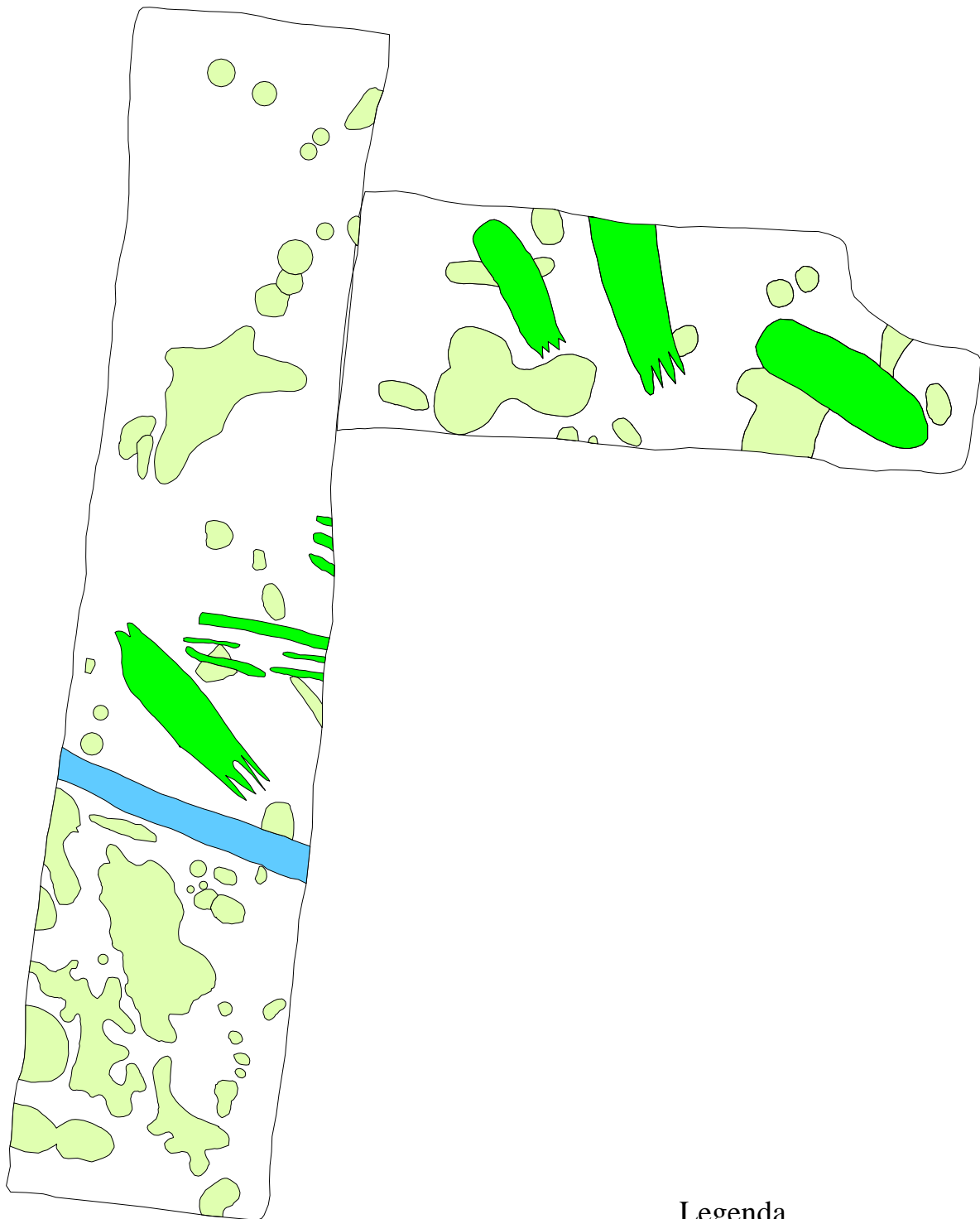
Op de onderzoekslocatie zijn geen archeologische sporen aangetroffen. Ook zijn er geen archeologische vondsten gedaan ouder dan de 19de en 20e eeuw. Hoewel een deel van de podzol weggegraven was, is het onwaarschijnlijk dat voor deze recente versterking archeologische resten aanwezig waren. Omdat er geen sprake is van een vindplaats kan er geen waardering worden gegeven.

Legenda

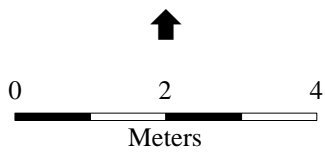
- sleuf (recent)
- vlek
- paalkuil (recent)
- machinesporen (recent)
- drainagegreppel (recent)
- dagzomende laag

Afbeelding 4 Overzicht van alle sporen op vlak 1. Kaart: P.J.A. Stokkel

Legenda

- sleuf (recent)
- vlek (boomwortel)
- drainagegreppel (recent)

Afbeelding 5 Overzicht van alle sporen op vlak 2. Kaart: P.J.A. Stokkel

Literatuur

Leenders, K.A.H.W., 2006. *Cultuurhistorische landschapsinventarisatie gemeente Breda*. Breda.